

„МАЛКИЯТ ЧОВЕК“ – ОТКРИТ БИНАРЕН УРОК В МУЗЕЯ

Магдалена Валентинова Трифонова

Частно основно училище „Мария Монтесори“ – Добрич

„THE LITTLE MAN“ – AN OPEN BINARY LESSON IN THE MUSEUM

Magdalena Valentinova Trifonova

Private Primary school „Maria Montessori“ – Dobrich

Abstract: The report describes a practical lesson combined with theoretical, observational and research activities in literature and history. The thematic unit is about the Balkan war, but developed through the prism of the little man, global history and art. The lesson presents the different points of view, namely – man as a person with his personal history, man as part of the family with his main social role and man as part of the factual statistics of history.

By realizing the lesson in a suitable educational environment – among the exposition of the museum, in front of the military trench, students are transported to the scene, transformed into military correspondents, photographers and artists and write the annals of the Balkan war. The distribution of the participants in teams further provoked their cognitive activity to research and creative activity in order to escalate into an emotional interpretation of the war by making a diagram of the emotions of the Bulgarian army according to Yovkov's texts from „Last joy“.

Keywords: education, interdisciplinary lesson, montessori, history, literature

Докладът описва иновативен бинарен урок по история и литература в музея, съчетан с теоретични, наблюдателни и изследователски дейности по двата предмета. Обединяващо е тематичното ядро за Балканската война, но разгърнато през призмата на малкия човек, глобалната история и изкуството. Цел на урока е да се открие как живописните пана и художественото слово документират историческата памет на човешките възделения и трепети, задушени от безчувствената статистика на историята, привеждайки аргументи от симбиозното гледище за човека – човекът като личност и човека като социална единица.

Като изхождаме от факта, че съвременният образователен модел трябва да гарантира на обучаваните активност в образователния процес и да сътрудничи за тяхното личностно израстване, педагогическият акцент е поставен върху конструирането на по-различен дизайн на обучение в условия за активност от страна на участниците чрез разгръщане на техните интелектуални умения и творчески способности в алтернативна образователна среда.

В методично отношение урокът се опира на интердисциплинарното преподаване и е свързан с компонентите на инструктивния подход, кооперативното обучение и работата с малка група. Изборът на темата, мястото и участниците не е случаен. Ангажираност в бинарния урок по история и литература проявиха учениците от две различни учебни заведения на територията на град Добрич – шестокласници от Частно основно училище „Мария Монтесори“ с ръководител г-жа Магдалена Трифонова – учител по български език и литература, и седмокласници от Средно училище „Свети Климент Охридски“ с ръководител г-жа Светлана Николова – учител по история. Въпросът за Балканската война е заложен в учебния план по история за 7. клас, но, интерпретиран през личностното изживяване на историческото събитие чрез разказите, спомените и картините на обикновения войник, тематично се доближава до едно от водещите проблематични звена по литература за 6. клас – „Човекът и изкуството“, където урочните единици са ориентирани в посока – определяне на мястото на индивида в света и обясняване на ролята на словото, изобразителното изкуство и театъра във формирането на човешкия светоглед.

Всъщност бинарният урок по литература и история е опит за провокиране на учениците да потърсят и използват различни източници на допълнителна информация за изпълнение на конкретна изследователска задача. В учебния план по литература за 6. клас второто образователно ядро „Човекът и изкуството“ е представено с три различни в жанрово и в идейно отношение творби: разказа „Косачи“ на Елин Пелин, стихотворението „Художник“ на Веселин Ханчев и „Представлението“ от Иван Вазов. Първият текст це-

ли да развие у учениците умения за описание на въздействието, което художественото слово оказва върху човека. Това обяснява аналогичната препратка в хода на урока към Йовковите военни разкази. Втората урочна единица предлага модел за разглеждане на изобразителното изкуство като възможност за пресъздаване на живата реалност в багри, където прозират душевните трепети на самите автори. Това пояснява избора ни за визуализиране на войната чрез картините на художници от фронта. Третият урочен модел редуцирахме до минимум в изработването на диаграма на емоциите на българската войска – главен герой в най-мощното историческо „представление“.

Важно е да уточним, че учениците от 6. клас се обучават по метода Монтезори, а седмокласниците са възпитаници на училището по изкуства и са художници. Според принципите и методиката на Мария Монтезори основополагащ елемент във философията на Монтезори училищата е добре подготвената среда, която насърчава познавателното развитие на децата – вместо да „преподава“ понятия, средата е организирана така, че да стимулира техния интерес и спонтанното им желание да учат посредством специално създадени материали, които съчетават в себе си едновременно информация и игрови елементи, а самият учебен процес се осъществява във взаимодействието между ученика, учебния материал, цялото обкръжение и учителя, който косвено ръководи образователния процес.

Като отчитаме значимостта на средата като водещ мотиватор за познавателната активност на децата, както и стремежа за максимално доближаване до историческата действителност, бинарното занятие, което описвам, се проведе в Дом-паметник „Йордан Йовков“ пред военния окоп диорама, изработена по автентични снимки и описания от разглеждания период. Документална истина е, че самият писател е участник в Балканската война като командир на рота и неговите военни разкази списват летописа на военните походи и сражения. Това донякъде обяснява доминиращото присъствие на Йовковите текстове във визуалната опора на педагогическата ситуация, като главно средоточие представлява фрагментарният по разказа „Последна радост“, подкрепен фактологично с фотоси и картини от експозицията на музея.

При методическата организация на занятието сме се опитали да регистрираме предполагаемия максимум от иновативни и интерактивни педагогически решения, като важно условие в учебния процес е постигането на конструктивен диалог, партньорско взаимодействие и практическа реализация на принципите „уча чрез действие“ и „уча чрез опита“. Именно тези „аксиоми“ стават „лакмуса“ за арт приоритизация на дейностите в интердисциплинарното преподаване на темата за Балканската война. Моделът включва три фази на работа: провокиране на интереса, осмисляне на значението и рефлексия през идейно-методическия профил на субект-обектната интерпретация на историческото събитие.

Малкият човек в голямата война става движещ фактор и пресечна точка в концепцията за интердисциплинарност в разглеждания урок. Защо бинарен? Защото единната дисциплинарна перспектива често има ограничения, тъй като се ръководи от нормите и рамката на определен учебен предмет, без да обмисля и включва алтернативни възгледи. Единният дисциплинарен възглед може да доведе до хегемония, която пречи на критичната оценка, докато междудисциплинарният анализ изследва проблема, който обикновено е свързан с една дисциплина чрез обектива на друга дисциплина и разглежда въпроса от множество гледни точки. Интердисциплинарното обучение насърчава критическото мислене, креативността, уменията за комуникация и ангажира пряко и активно учениците в учебния процес.

За постигането на ефективност в планирането и изпълнението на бинарния урок по история и литература предварително определихме основните технологични стъпки:

1. Първоначално проучване на персоналните ученикови способности и умения и оценка на средата. „Персонализацията“ включва нивата на ангажираност по време на урока, възможността за работа самостоятелно и в група и познавателната прогресия на ученика. Оценката на средата се свързва с подбора на дисциплините и предоставянето на достатъчно време и ресурси за проучване на проблема.
2. Фокусиране върху темата за Балканската война, излъчване на хоризонталите и пресичащите ги вертикали в координатната система на човешката същност и „актуализиране“ на проблема за войната през обектива на художествената литература за смисъла на човешкия живот.
3. Разработване на опорни въпроси, които да помагат приложимостта на идеи при аргументирането на лична позиция по темата. По този начин в хода на урока се постига рамкиране и методическо контекстуализиране на изграждането на естествени връзки между компетентностите и уменията на участниците и самите учебни дисциплини.
4. Предвиждане на дейности за екипна работа. Доказано е, че работата в малки групи повишава както познавателната активност, така и саморефлексията на учениците по отношение на качест-

вото при изпълнение на поставените задачи.

5. Получаване на обратна връзка – оценяване на учениковия труд и регистриране на общата удовлетвореност.

Предложеният от нас бинарен модел – „Малкият човек“, като иновативна форма на обучение, проведен в алтернативна образователна среда, е разработен с ученици от 6. и 7. клас и реализиран на 12 февруари 2020 г. в съответните часове, определени по учебна програма. Бинарното занятие е посветено на 140-годишнината от рождението на писателя Йордан Йовков и пряко кореспондира с предварително поставените цели – отражение на историческото събитие в интимния свят на обикновения войник. Provokatsiyata da spodelim nashia opit e proyaveniya interes km humanitarnite nauki, kakto i zhelanieto ni da populyarizirame sred shirokata auditoriya model za interpretatsiya na istorichesките послания, pozovavayki se na konkretikata za Balkanskata vojna.

Като изхождаме от образователните възможности за ефективни обучителни стратегии, ние допълнихме интердисциплинарното преподаване с интерактивните методи на игровия модел, като балансирахме дейностите на учениците според факторите: време, среда, възраст, мотивация, компетентности и екипност. Водещ в нашата педагогическа дейност бе образователният механизъм, предложен от Здравка Костова, за използването на различни езици – на словото, на образа, на числата и на физическото действие при реализирането на учебния процес.

Фигура 1. Работна среда

Обособени бяха работни ателиета, в които всеки от участниците имаше възможност да активира своята познавателност и креативност, оперирайки с предварително подготвените материали. В процеса на работа учениците влязоха в ролята на военни кореспонденти, картографи, художници и фотографи и пренесоха атмосферата от фронта, дискутирайки от позицията на генералите и от позицията на потърпевшите (редовите войници).

В структурно отношение, свързано с планирането и реализирането на бинарния урок, се оформиха четири етапа: организационен, мотивационен, операционен и оценъчен, като водещи в занятието бяха учениците, а учителите заеха ролята на модератори и фасилитатори, като насочваха действията на учениците и съблюдаваха за комуникационния комфорт по време на срещата.

Фигура 2. Работни листове

Организационният етап е свързан с обособяването на учениците в четири екипа, както и с историческото въведение в темата за Балканската война. Разпределянето на екипите е на случаен принцип, но задължително условие е във всяка от новосформираните групи да има по един представител от предварителните училищни работни екипи. Увод в темата направиха седмоласниците историци, които бяха подготвили подробна презентация за причините, хода и последиците от войната. Увлекателният разказ на летописеца визуално бе допълнен с множество исторически карти, документални снимки, портрети на исторически личности, съпоставителни таблици и илюстративни схеми. По този начин по-големите ученици поднесоха новата информация на своите по-малки партньори и ги подготвиха за последващите игри и дейности, базиращи се на съдържанието от презентацията.

Преходът между организационния и мотивационния етап се осъществи с творческа задача за „картографиране на основни понятия“ от темата за Балканската война, като учениците в качеството си на картографи изработиха историческа карта на Балканската война, обозначавайки съюзниците, важните битки, линията на бойните действия и обособилата се спорна зона.

Фигура 3. Картографи

Мотивационният етап обхваща интерпретацията на глобалната тема за войната през мирогледа на обикновения войник, представен в баталните картини на художниците от фронта – Борис Денев, Антон Митов, Ярослав Вешин, както и в паното „На щит“ от нашия съвременник Васил Горанов, и се реализира с изследователска задача за съотнасяне на факт към историческа действителност и анализ на новина от конкретен времеви отрязък за Балканската война. В тази втора организационна част учениците се превъплътиха в художници баталисти, участници в бойните действия и под преките впечатления на фронта разказаха малката история на „своите“ прочувствени скици от натура. Самото изпълнение на задачата про-

вокира практическото приложение на комбиниран тип умения – съотнасяне на документ, факт и картина. Всеки от екипите подрежда различна картина, която е под формата на пъзел, подбира сред множеството документи най-точното описание за тази илюстрация, след което съотнася към картината исторически факт – снимка на историческа личност или снимка на паметно място. По този начин вниманието на участниците се съсредоточава постепенно върху невидимата страна на войната чрез продуцирането на метафоричен контекст от мълчаливите въпроси на човешката участ и на човешката надежда, покосени от смъртоносния сърп на сражението. Освен че следват хода на военните събития, картините разкриват по неповторим начин душевния мир на обикновения войник – пленник на обществено-политическите капризи. Съотнасяйки документ и факт към картина, учениците осмислят посланията на изкуството, пресъздаващо в най-голяма степен реалната действителност. Това се оказва въвеждаща и същевременно подготвителна стъпка към следващия етап в хода на занятието.

Фигура 4. Изследователска задача

В изпълнение на операционния етап учениците бяха изправени пред предизвикателството да изработят диаграма на чувствата и настроенията на българската войска по време на Балканската война. По същество задачата кореспондира с изследователска мисия, тъй като очертаването на линията на емоциите в историческото време на Балканската война изисква не само отлично познаване на историческото събитие, но и проучване и изнамиране на подходяща илюстративна литература, в която е съхранен живота на самата война: Кой са онези лични подбуди и мотиви, които поддържат бойния дух на обикновения войник? Как отделният войник се вписва в сюжета на баталната картина? Доколко човешката личност променя хода на историческите процеси? Какво историята премълчава, но е документирано в картините и художествената литература?

Изработването на диаграма на емоциите на българската войска цели да разчупи стереотипа в представянето на историческите факти, като провокира размисъл върху истинските стойности на войната в проекцията на човешките ценности. Много често историческото тълкуване на дадено събитие се позовава на обобщените данни от статистиката, констатирайки кой, кога, къде и защо е извършил нещо, на товарено днес с определена историческа стойност. За съжаление, малките участници в събитията остават невидими, а техните чисто житейски нагласи – обречени на забравя, обезличени в тълпите на яростните атаки.

Както е известно, по време на Балканската война голяма част от българската интелигенция е мобилизирана. Редом с художниците, на фронта е имало още музиканти, учители, писатели. Именно в техните словесни картини остава съхранен живота на войната и затова ние изцяло се доверяваме на споделените описания от поетите Стамен Панчев и Константин Йотев, но най-вече – на военните разкази на Йордан Йовков.

За реализирането на този любопитен проект предварително бяха разработени специални материали под формата на работни листове. Като изхождаме от теоретичната обосновка за спектъра на емоционалната палитра, учениците подбраха най-подходящата емоция и я разположиха в нейния низходящ или възходящ вариант върху събитийната линия на Балканската война. „Едва когато успяхме да видим цветната диаграма на емоциите – споделя един от участниците, – осъзнахме стойността на човешкия живот, видяхме войната в нейния истински вид.“

Фигура 5. Диаграма на емоциите

По видимото вълнение и раздвижването в екипите установихме, че учениците с интерес посрещат подобен тип дейности. Първоначалните ни притеснения бяха напълно опровергнати при презентирането на готовите диаграми, когато децата говореха като очевидци и участници в Балканската война и споделяха пред въодушевената аудитория своите познания и философски размисли по темата.

Оценъчният етап, през който премина бинарното занятие, се осъществи под формата на обратна връзка чрез отговор на въпросите: „Какво ново научи в хода на открития бинарен урок?“, „Кой момент от урока най-много ти хареса?“, „Какво друго би искал да научиш за Балканската война?“. За учениците от 6. клас темата, разгърната по този начин, разширява понятиятата представа за човека и изкуството, като паралелно с това изгражда екзистенциалната текстология на Йовковото слово. Благодарение на иновативния модел за интерпретация на проблема за войната и поведението на обикновения човек във време на изпитания децата сами достигат до извода, че писателят Йордан Йовков изпълва българското художествено пространство с шедьоври, а неговите герои са хора с добри сърца като чудака Серафим. За по-големите участници бинарният урок предлага интересен вариант в изясняването на темата за Балканската война, представена от гледна точка на смисъла на човешкия живот.

Позовавайки се на спонтанните отговори, можем да заключим, че учениците отчитат своето участие в подобни алтернативни форми на обучение като ефективен начин за формиране и развиване на различни по вид умения: за екипна работа, за водене на анализ на исторически документи, за интерпретиране на исторически факти, за селектиране на разнородна информация по дадена тема.

За нас, учителите, този бинарен урок се вписва добре в „критериите“ на иновативното образование, при което учениците на емпирично ниво се докосват до ценностната система и осъзнават полезността от историческите знания, а емоционалното въздействие повишава тяхната вътрешна мотивация за учене и допринася за формиране на траен интерес към хуманитарните науки и изследователството като начин за преосмисляне на историческите послания.

References:

1. Kostova, Z., Kak da sazdadem naglasa za uchene, Inovatsii v obuchenieto. Pedagog 6, S., 2000.